

GYVIEJI ARCHYVAI

2015-ieji – Etnografinių regionų metai

„Dainužė mano mieloji, neatsitruk nuo manęs...“

Kunigas Pranas Bieliauskas užima labai svarbią vietą tarp Dzūkijos krašto tautosakos rinkėjų. 1915–1957 metais Vilniaus krašte rinko tautosaką ir etnografinę medžiagą, užrašė apie 3000 dainų su melodijomis, pasakų, smulkiosios tautosakos, rinko numizmatinę medžiagą. 1936 metais sudarė ir išleido rinkinį „Varguolių dainos“, kuriame paskelbtos 125 dainos, užrašytos iš Vilniaus krašto lietuvių. 1933 m. kovo-gegužės mėn. – laikinasis Varėnos klebonas. 1949–1956 m. – Valkininkų bažnyčios klebonas

Gimė 1883 m. rugpjūčio 23 d. Jiezno parapijos Slabados kaime, daugiavaikėje valstiečio šeimoje. 1905 m. Maskvoje eksternu išlaikė 4-į gimnazijos klasių egzaminus. 1907 m. buvo priimtas į Vilniaus kunigų seminariją, ją baigęs 1911 m. išventintas kunigu bei paskirtas Vilniaus katedros vikaru. 1911–1940 m. – Vilniaus katedros vikaras, 1940–1944 – Aušros Vartų koplyčios klebonas. 1913–1940 m. – Vilniaus lietuvių katalikų šv. Zitos draugijos valdybos pirmininkas. Lietuvių mokslo draugijos narys nuo 1913 metų. Dalyvavo laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto veikloje. 1927–1937 m. – Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto narys, jame priklausė krikščionių demokratų grupei. 1927 metais

lenkų valdžios suimtas, kalintas Lukiškių kalėjime, o sovietinės okupacijos metais persekiotas sovietinio saugumo. Nuo 1949 metų iki 1956 m. – Valkininkų klebonas.

2009 m. „Vorutos“ leidykla atskira knyga išleido kunigo Prano Bieliausko „Vilniaus dienoraštis. 1915–1919“. 2012 metais iš spaudos išėjo tolesnis dienoraščio tęsinys – knyga „Dienoraštis. 1920–1957“ (toliau – „Dienoraštis“). Šis „Dienoraštis“ yra neįkainojamas vertės istorinis dokumentas, apimantis didelę istorijos tarpsnį – lenkų, sovietinę ir vokiečių okupacijas. Jame vaizduojama plati Vilniaus ir Vilniaus krašto visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo panorama, glaudai užrašyta nepagražinta kasdienybė, darbai, žmonių kalbos ir kt. Taip pat atskleidžia įvairiapusis kun. P. Bieliausko interesų laukas, jo domėjimasis viskuo.

R. Bieliausko „Dienoraštis“ yra didelis nuopelnas tautosakai ir kraštotyrai. Liaudies dainoms „Dienoraštyje“ skirta nemažai vietos. „Dainužė mano mieloji, neatsitruk nuo manęs...“ – rašė P. Bieliauskas. (p.117). Autorius išvardija kokias dainas bei

jų melodijas užrašęs, kas ir kur padainavo. „Dienoraštis“ atskleidžia, kodėl P. Bieliauskas pradėjo domėtis liaudies dainomis ir senoviniu folkloru. Kai P. Bieliauskas pradėjo kunigauti Vilniuje, miestas buvo okupuotas. Jaunas kunigas vadovavo šv. Zitos draugijai, kurioje buvo daug tarnaičių iš įvairių šalies vietų. Jų dainos buvo neįprastos, senos. Būdamas labai muzikalus, jis sugalvojo, kad tai galima užrašyti ir išsaugoti melodijas ateities kartoms. Iš klausęs dainavimą ir užrašęs, jis dar kartą kviesdavosi dainininkes ir tikslindavosi, ar teisingai užrašė. P. Bieliauskas „Dienoraštyje“ prisimena: „Man, kaip dainos mėgėjui, daugiau rūpėjo užrašyti dainų melodijas. Juk ar atgaus kada nors lietuviai Vilniaus kraštą, ar ne, o seneliai išmirs ir nusineš su savimi mūsų gražias dainų melodijas į kita pasaulį. Tuo tarpu šio krašto melodijos, kur lietuviai susiduria su slaviškais tautomis, kur žmonių materialinė būklė skurdėsi už žemaičių ar suvalkiečių, čia ir papročiai žmonių šiek tiek kitoki, kita kultūra žemaičių, kita vilniečių. Miškai, vandenys, kalnai, karas, vargas, — visa tai veikia mūsų žmones ir tuo pačiu atsiliepia į mūsų dainų melodijų charakterį. Vilniaus krašte atrasime melodijų didžiausią įvairumą. Taigi nesurastysime šio krašto melodijų būties didelis mūsų tautos nuostolis. Štai dėl ko ėmiausi šito darbo, nors nebuvau tam darbu pasiruošęs“. (p. 394-395).

P. Bieliauskas dainininkus surado Adučiškio, Kalessinkų, Daugėliškių, Dieveniškų, Dūkšto, Kabelių, Marcinkonių, Valkininkų, Varėnos ir kitose parapijose. P. Bieliausko „Dienoraštyje“ sudarytoje lentelėje užrašyti 94 dainininkai, nurodyta 1618 melodijų. 1936 metais sudarė ir išleido rinkinį „Varguolių dainos“.

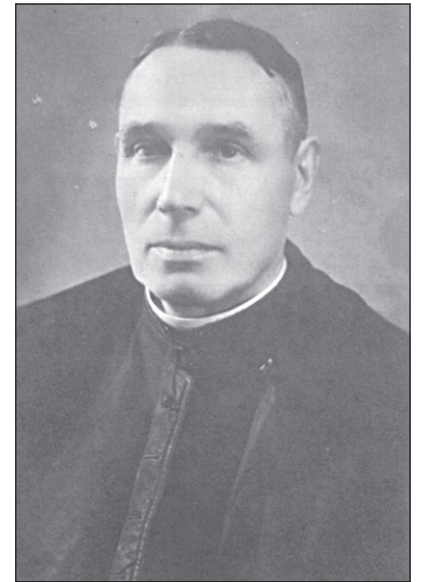
1933 m. balandžio mėnesį P. Bieliauskas buvo paskirtas laikinuoju Varėnos klebonu. Varėnos laikotarpį kunigas, kiek galėdamas, panaudojo dainų ir melodijų užrašymui. Varėnos parapijoje kunigo dainų rinkinį praturtino Agota Česnulevičienė iš Lavysio kaimo (pateikė 4 dainas, vieną jų – „Varguolių dainose“). Taip pat padainavo Augustė Tamulevičiūtė, Jonas Vainalavičius, Kotryna Sidzinauskaitė (9 jos dainos – „Varguolių dainose“) bei Sofija Tarailaitė iš Matuizų kaimo. Ši dainininkė P. Bieliauskui padainavo 91 dainą, 10 iš jų skelbta „Varguolių dainose“, o net 86 – laikomos Lietuvių tautosakos rankraštyne. (Audronė Augaitytė „Pranas Bieliauskas – Vilniaus krašto dainų rinkėjas“).

Kunigas Klemensas Maliukevičius dažnai kviesdavo kun. P. Bieliauską į Valkininkus jo pavaduoti. Tad P. Bieliauskas ir ten ieškodavo dainininkų. Jam dainavo Karalina Jankauskaitė iš Dargužių, Ieva Supranavičienė iš Čebatorių kaimo, Čižiūnų kaimo moterys Marijona Rizgelytė, Elzė Markevičienė,

Antanina Černiauskienė.

1934 m. Marcinkonyse vyko parapišės rekolekcijos. Kun. Butkevičius pakvietė P. Bieliauską išpažinčių klausyti. Pasinaudodamas šia kelione, jis ir čia ieškojo dainininkų. Gerai užsirekomendavo Rozalija Sabaliauskienė iš Puvočių kaimo. 1934 m. R. Sabaliauskienė P. Bieliauskui padainavo 100 dainų, 14 iš jų paskelbta „Varguolių dainose“. 1935 m. P. Bieliauskas užrašė Katrinos Sidinaiuskienės, gyvenusios Kabeliuose, 82 dainas.

1949–1956 m. P. Bieliauskas – Valkininkų bažnyčios klebonas. Iš „Dienoraščio“ labai daug sužinome apie kunigo darbą parapijoje, jo jautrią širdį ir pagalbą nepriekštikiams kamuojamiems ir skurstantiems, nepaprastą meilę muzikai ir liaudies dainoms bei jų pateikėjams. Laisvu laiku P. Bieliauskas užrašinėjo dainų melodijas ir veždavo jas į Mokslių akademijos tautosakos skyrių, raudėsi archyvuose, peržiūrėjo bažnyčios metrikų knygas, domėjosi Valkininkų parapišės istorija, gyventojų pavardėmis ir kaimų pavadinimais. Kalėdodamas po kaimus, užrašydavo jų istoriją ir tai, ką matė lankydamasis. Ne kartą „Dienoraštyje“ paminėti Valkininkai, Čižiūnai, Užuperkasė, Dargužiai, Pirčiupiai, Naniškės, Daržininkai,

Kun. Pranas Bieliauskas

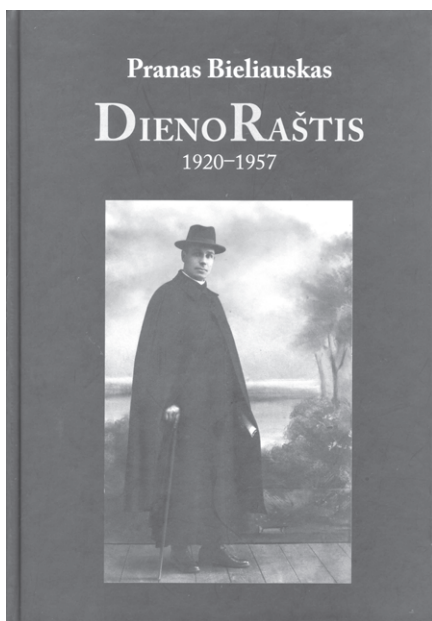
Urkionys, Krūminiai, Kuršiai ir dauguma kitų parapijos kaimų.

1956 m. Mokslių akademijos Tautosakos skyriui įteikė 320 melodijų su tekstu.

Klebonu Valkininkuose P. Bieliauskas išbuvo iki 1956 m. gruodžio 31 d. Nuo 1957 m. sausio 1 d. – Valkininkų parapijos titulinis (garbės) klebonas. Mirė 1957 metais, gruodžio 21 dieną, palaidotas Valkininkų parapijos bažnyčios šventoriuje.

Daugiau informacijos apie kunigą Praną Bieliauską galima rasti Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriuje. Čia saugomos kun. P. Bieliausko knygos „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“ (2004), „Vilniaus dienoraštis 1915–1919“ (2009), „Dienoraštis 1920–1957“ (2012), „Iš Slabados kaimo – į Vilniaus katedrą“ (2013) bei straipsnių kopijos iš periodinės spaudos apie P. Bieliausko gyvenimą ir veiklą.

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografe

Dainavos apygardos partizanai

1949 metais vasario 16 d. Radviliškio rajono Markučių kaime, Lietuvos partizanų vadų sąskrydyje, Lietuvos teritorija buvo padalinta į devynias karines apygardas – Dzūkų regionas jau anksčiau buvo pavadintas Dainavos apygarda, kurioje veikė dvi Šarūno ir Merkio rinktinės (pastaroji, žuvus pulkininkui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui, buvo pavadinta jo vardu); Merkio rinktinėi priskirti 4 batalionai: Varėnos, Merkinės, Druskininkų ir Marcinkonių

Nuo to įvykio prabėgo pusė amžiaus. Jonas Oškutis-Briedis žuvo kitais metais, sulaukęs 26 metų. Vienas po kito žuvo jo draugai, Varėnos miestelio partizanai Stasys Valickas-Trenksmas, broliai Juozas Kaziulionis-Klevas, Leonas Kaziulionis-Karžygs, Bolius Poškus-Naras, Martynas Navickas-Kardas ir daugelis kitų. Senelis Paulius, sūnų apraudojęs, 1947 metų gruodžio 19 d. su gausia šeima buvo išstremtas į Sibirą, ten ir mirė. Palaikis artimieji pargabeno 1990 metais.

Žuvusiųjų sąrašas Varėnos kapinėse ilgas... Kai kurių kovotojų kapai nežinomi, liko tik nemarūs jų žygdarbiai. Varėnos kapinėse stovi Nežinomo partizano pamin-

klas. Nežinomo partizano palaikai iš Parūčių miško perlaidoti 1992 metais. Paminkle įvardinta 148 Varėnos partizanų Dainavos apygardos kovotojų, tačiau ir šiandien nežinoma, kur ilsisi visų jų kūnai.

Tragiška Varėnos bataliono Adolfo Gecevičiaus-Klonio grandies partizanų lemtis.

1918 metų Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris Petras Leikauskas už nuopelnus tėvynei gavo 8 hektarus žemės. Neypač derlinga žemė, gausi šeima neleido Leikauskui tvirtai atsistoti ant kojų, išbristi iš kasdieninių slegiančių rūpesčių, tačiau kilni ji širdis neliko abejinga, kai tėvynei iškilo nauji pavojai. 1947 metais savo

sodyboje netoli gyvenamojo namo jis iškasė partizanams bunkerį. Išėjusius metus pakaitomis slėptuvėje gyveno Jonas Jakubavičius-Rugio būrio partizanai.

Ankstų rasotą 1948 metų vasaros rytą prasidėjo Leikausko šeimos, o vėliau ir šešių Klonio grandies partizanų tragedija. Prieš aušrą iš Varėnos miestelio į Martinavos dvaro centrą, kuris buvo maždaug 1,5 kilometro nuo Leikausko vienkiemio, užplūdo „liaudies gynėjų“ ir enkavedistų gaujos. Pasiskirstę po kelis pradėjo naršyti aplinkinius vienkiemius. Stalčiuose, drabužių spintose, palėpėse, kur po šiaudiniiais stogais dar buvo įmanoma užtikti kabinę, kai tėvynei iškilo nauji pavojai. 1947 metais savo

Pro Leikausko vienkiemį, į kurį per daug nekreipė dėmesio – žinojo, kad ši šeima vos galą su galu suduria, – sliūkinio stribų vyresnysis P. Gecevičius, gyventojų prvardžiuojamas Kreiva Malka, ir enkavedistų karininkas Krunovas, pasižymėjęs žiaurumu tardant suimtuosius. Perėję Leikauskų kiemą skubėjo į kaimyną J. Beržanskienės broliui Leonas ir Juozas Kaziulioniai buvo partizanai.

Stribai niekuomet nepraleisdavo progos pašokdinti ar apiplėšti šią šeimą.

Eidami takeliu šalia žydinio lubinų lauko čekistai pamatė iš po žemių kylantį garų stulpelį. Turėdami neblogą šuns uoslę iš karto sumožė, kas tai yra ir iš kur veržiasi garai. Laimė, per skubotumą padarė nedovanotiną klaidą: įbridę į lubinus, augusius virš bunkerio, per garsiai samprotavo, kaip pasielgti neįprastoj situacijoj.

Bunkeryje slėpėsi trys partizanai: Juozas Kaziulionis-Klevas, Teofilis Valickas-Balys ir Bronius Paleckas-Štur-

mas. Kaip tik iš nedidelės trijų vyrų priekupuotos patalpos į rytmečio vėsą kilo garų stulpelis. Kadangi stribas buvo ginkluotas rankiniu kulkosvaizdžiu, nutarta palikti jį saugoti bunkerį, kol čekistas iš Martinavos dvaro atsives pastiprinimą.

Partizanai, nugirdę rusiškai kalbant, suprato, kad yra susekti. Ilgai nedelsdami staigiai atvėrė bunkerio angą ir išmetė ryšulį granatų. Po sprogimo lindo iš bunkerio ir kulkosvaizdis ritosi nuo šlaitelio nedidelės kūdros link. Granatų trenksmo apsvaigintas stribas šaudyti pradėjo tada, kai partizanai prisidengę šlaiteliu, dingo ne per toliausiai esančiuose krūmuose.

Kartu su partizanais į visas puses išsilakstė ir Leikauskų šeima.

Petras Leikauskas su sūnumi Petru įstojo į Rugio partizanų būrį. Tėvas pasirinko Kalavijo slapyvardį, sūnus – Savanorio.

Leikauskienė, pasislapsčiusi keletą savačių, su keturiais mažamečiais vaikais grįžo į apiplėštą vienkiemį.

Partizanų pamokyta, per tardymą enkavedistams kartojo vieną ir tą patį – apie bunkerį nieko nežinojusi, nes vyras griežtai uždraudęs pritemus išeiti iš pirkios. Net nemirksėdama tvirtino, kad labai dažnai, kartais ir naktimis, pas juos lankydavosi stribas Kreiva Malka. Apie ką su jos vyru paslapčia kuždėdavosi, jina nežinanti. Tačiau kaip galėjo pas juos gyventi „banditai“, jei taip dažnai lankėsi „liaudies gynėjų“ viršininkas?! Akistatoje su Kreiva Malka tvirtino tą patį ir dar pridurdavo, kad retkarčiais jie draugiškai pasivaišindavo P. Gecevičiaus atsineštu „samagonu“.

Partizanų suplanuota versija pavyko: Kreiva Malka nuo to laiko dingo kaip į vandenį. Mat „načalnikams“ kilo įtarimas, kaip jis šaudydamas kulkosvaizdžiu nenušovė nė vieno partizano, nors ištratino visą diską. Leikauskienė čekistai paleido ir paliko ramybėje.

Tęsinys. Pradžia Nr. 64, 65

Vytautas KAZIULIONIS